

הקדמתו המונוגראפית של פרופ' טלמון למי הדורה העברית מבליטה בחריף כמה מן הסוגיות האמביבולנטיות ביותר בהגותו של בורקהארט.

הפוליטיקה כמקצוע

הרצאה זו שנשא מאקס ובר זמן קצר לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה הפכה להיות אחת מיצירותיו שעשו להן מהלכים גם מחוץ לחוגים שהסוציולוגיה אומנותם. לגבי קורא המעוניין להכיר היפרות ראשונה את עולם המושגים שבעורתם פועל ובר, חיבור קצר זה הוא הקדמה מתאימה.

בחיבור זה חוזר ובר על מסקנתו, שפוחחה בעבודותיו השיטתיות יותר, לגבי מהותה של המדינה. הגדרת המדינה היא, לפי ובר, מונופול לשימוש לגיטימי בכוח (ע' 9). הקושי המהותי בהגדרה זו הוא שאפילו בקורת שטחית תצביע על כך שהמדינה אינה פועלת תוך כדי הפעלה מתמדת של כוח אלא בצלו של האיום והשתמש בכוח. כלומר, יש להוסיף ולדייק ולומר שהמדינה עיקרה מונופול על האפשרות להשתמש בכוח באורח לגיטימי, וברור מיד שפאן חן שינוי יסודי בכיוונה של ההגדרה. שוב אין להגדרה מעמידה את המדינה על הכוח אלא על התייחסותה של האוכלוסייה אל אפשרות השימוש בכוח. לשון אחרת: המדינה מופקעת מתחומו של הכוח ומוחזרת לתחום התודעה, ממנה רצה ובר לחלצה.

אבל אף שהגדרתו זאת הבסיסית של ובר נתונה לבקורת, פוריה במיוחד בחיבור זה הבחנתו של המחבר בין שלש צורות יסוד של מתן לגיטימציה לשלטון: המסורתית, הכארוזמתית הזאת שלו "מתת-החסד", לפי תרגומו של שמואלי, ביטוי שאינו ממצה את הענין אלא שיקשה למצוא טוב ממנו), וזו הקרויה בפי ובר "חוקית-ראציונלית". במקביל לתפיסתו הכללית של ובר, לפיה צועד העולם לקראת "דמיסטיפיקציה", חילוך ניות וראציונליזציה של תחומי החיים השונים, הרי הצורה השלישית, שביטוייה הטהור ביותר הוא הביורוקרטיזציה של החיים הפוליטיים, נעשית אפיינית לתרבות-המערב בת זמננו.

מעבר לקביעות עקרוניות אלו, מוקדש עיקרו של החיבור לתיאור היוצרותו של מגן-גון-המדינה המודרני, שבמסגרתה מתהווה והפונקציה של האדם החי למען הפוליטיקה וממנה כאחד. חשוב לזכור כי ובר מראה שהן הפקידות המקצועית והן הפוליטיקאי הוותקם ולידתם באותה סיטואציה היסטורית, ובדברו על פוליטיקה כמקצוע מתכוון ובר לשני סוגי הפעילות כאחד. הצמדתם של שני המקצועות לאותה קטיגוריה היסטורית סוציולוגית גובעת כנראה מן העובדה שכך היה הדבר במציאות הפוליטית בגרמניה: עתים מתקבל הרושם שוובר העלה כאן לדרגת "אידיאל-טיפוס" אותו טיפוס של מציאות היסטורית שהיה מוכר לו והשתאים לקריטריון הכללי של ההיסטוריוסופיה שלו. מבחינה זו בולט גם חוסר האיוון בין הערוך תיו החודרות והמעניינות של ובר לגבי היוצרות מנגנון "בוסיסטי" במפלגות הפר ליטיות בארצות האנגלו-סקסיות, ובייחוד באמריקה. לבין הערותיו על צמיחת הפולי-מנטריזם הבריטי, המעידות על חדירה עמוקה פחות למהות פוליטית זו.

עובדה זו היו לה גם מסקנות פוליטיות לגבי עמדתו של ובר עצמו לשאלות-השעה. שכן חיבורו זה של ובר, אף שעניינו הוא מדעי, הרי מקורו בהרצאות שהשמיע לפני צעירים גרמנים המתעתדים לקריירה פוליטית. במציאות של 1919 במינכן (4) יש בו משום נקיטת עמדה פוליטית ברורה, אם גם מוסווית היטב, בייחוד בקטע הסיום. ובר מטיף לשומעיו שלא להיגרר אחרי סיסמות שובות-לב ותכניות חובקות-זרועות-עולם. ובר צודק כמובן באמרן כי חמימות-מוחים עשויה להביא שאוהא בפוליטיקה, שכן "המציאות הסופית של עשייה פוליטית אינה תואמת את כוונתה הראשונה, ולעתים אפילו סותרתה". הטראגי הוא שמימרתו זו של ובר נכונה גם לגבי עצתו הפוליטית, שהיא עצמה בחינת מעשה פוליטי. אם היתה כוונתו של ובר למנוע את הצעירים שומעי הרצאותיו מלהיגרר אחרי תכניות-גאולה סרפיות לפי דוגמת "ספרטקוס" ורפובליקת-המועצות הבאווארית, הרי שימשה אזהרתו

יצא ל„אור עולם“ וראה לראשונה את חוץ־לארץ בגיל מבוגר למדי, בהיותו כבר קומיסר ניסט ותיק וקשה־כאגוז. דז'ילאס, המעריך את רוסיה, ערש הקומוניזם, ואת סטאלין, „אבי הקומוניזם והעולם החדש“, מתאכזב, תוך זמן קצר מאד מאהבתו הראשונה. לפתע הוא מגלה שהמנהיגות הרוסית אינה חופפת את ציורי־הבדים התעמולתיים של הקומיני־טרן.

הסיפור מתרכז בעיקר בתיאור אישיותו של סטאלין, המדינאי המעצב את מדיניות־החוץ של ארצו ואת דרכו של הקומוניזם הביני־לאומי. אין לפנינו מחקר ביוגרפי־סיכולוגי של הגדון אלא שיחזור האווירה סביב סטאלין ומרעיו, מנהיגי הקרמל ו„מחנה־המחר“.

מספר פעמים נסע דז'ילאס לרוסיה, ב־1944, ב־1945, ולאחרונה ב־1948. מסתבר שטיטו אינו מעוניין כרגע לפרסם כל סיפור שהוא מן התקופה ההיא ולכן נאסר דז'ילאס, אולם ברפרוף נדונים בספר היחסים ההדדיים בין עמי הבלקאן ובעיקר בין המפלגות הקומר־ניסטיות של העמים הסלאביים ה„קטנים“ וכן בינם לבין רוסיה הסובייטית. מסתבר שההרמוניה לא שררה בין הלאומים הבלק־ניים, יוגוסלביה, אלבניה ובלגריה. לסטאלין היה ברור מה מטרתו במזרח־אירופה — מירב ההשתלטות הסובייטית. דז'ילאס ודימיטרוב, אולי להבדיל מטיטו, שחזו את איחוד הבלק־נים תחת דגל הקומוניזם לאחר השיחור, לא האמינו כמדומה כי „אבא“ סטאלין אינו שותף לכוונתם. כאן מקור האכזבה של דז'ילאס. כבר ב־1944 יכולים אנו לראות את ניצני הפילוג הגדול בין סטאלין וטיטו, שהתגשם בשנת 1948.

דז'ילאס לא חידש לנו דבר באִמרו שסטא־לין היה כלי־כול ופוסק אחרון ויחיד. ועם זאת למדנו הרבה מספר זה. בעיקר על יחסי רוסיה־יוגוסלביה ועל החילתו של שלי־טון הסובייטים בבלקנים, שעה שהונחתה שוב מכה ניצחת על ראש הסלאבים „הקט־נים“ — הפעם בשם הפן־סלאביות המהודשת, העוטה גלימה אדומה.

סטאלין — לפי ציור־דיקונו של דז'ילאס — הוא גדול הפושעים בהיסטוריה האנושית.

— שלא לפי כוונתה — חיוזק, מבחינה אובייקטיבית, לאותם כוחות של רי־אקציה שובר עצמו לא רצה בנצחונם. במובן זה אין ובר אלא עדות נוספת לטרא־גדיה של עולם־הרוח הגרמני שלאחר מלח־מת־העולם הראשונה, שנמצא משרת, שלא־בטובתו, אותם כוחות שבסופו של דבר הביאו עליו כליה.

ש. א.

שיחות עם סטאלין

איש לא יטיל ספק בכך שמילובאן דז'ילאס הוא מן האנשים האמיצים ביותר בדורנו. יש סופרים שולאה צאת ספריהם לאור הם נושמים לרווחה (לפחות מבחינה חמריית); דז'ילאס כ־אימת שהוא מוציא ספר חובשים אותו בבית־הכלא.

דז'ילאס הוא אסיר „ותיק“. אולי האסיר המפורסם ביותר בימינו. מימי המחלת הקומוניסטית במונטנגרו, בשנות ה־20 ביר גוסלביה המלוכנית, ועד לימי טיטו ביוגר־סלביה הקומוניסטית והמשוחררת — ידע דז'ילאס חיי מעצר ומאסר. במונטנגרי העקשן הזה נצטרפו יחד מזג סוער ואישיות מוצקה עם גזע־איכרים עתיק ובעל מסורת של מרדות ומרי.

אין דומה ספר זה לספרו הקודם, „המעמד החדש“. נכון הוא ששניהם נכתבו מתוך נסיון אישי בהיירארכיה קומוניסטית, ומכאן ערכם הרב. שעה ש„המעמד החדש“ דן בבעיות של האידיאולוגיה הקומוניסטית ועתידה, הרי כאן לפנינו תיאור של פרופיל ביוגרפי מתוך מגע אישי, תיאור המשזור הערצה עם שנאה של הסופר אל גדול הרודנים בהיס־טוריה המודרנית — יוסף סטאלין. דז'וגאשווילי, המכונה יוסף סטאלין, דז'ילאס הקומוניסט המונטנגרי, שלא כטיטו,

* מאכס ובר: הפוליטיקה בתורת מקצוע; תרגום, הקדמה, הערות ואחרית־דבר מאת אפרים שמואלי; הוצאת שוקן, 1962; 126 עמ'.